

התמודדות הורים בגיל ההתבגרות: לחנך בעד ולא נגד

מדוע חינוך נגד תאוות החומר נכשל תמיד, ואיך בונים אצל הילד תפיסת הנאה רוחנית
שתעמוד לו בשעת הניסיון

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים 📄

פתח דבר

פרק א – לא אידיאולוגיה, תאוות חומר

פרק ב – לחנך בעד ולא נגד

אי אפשר לחיות בלי תפיסה של הנאה · אלה שהפסיקו לאכול מרוב אידיאולוגיה

פרק ג – כשתפיסת ההנאה משתבשת

הבחור וערמת קליפות הגרעינים · האור שרצד מתחת לשמיכה

פרק ד – מדרגות ההנאה, מהרמב"ם ועד עבודת ה'

פרק ה – הסילוף הגדול: "דתי = לוותר על תענוג"

מפעל הסיפורים המזויף · המכנה המשותף: תענוג

פרק ו – החשבון האמיתי: אשריך בעולם הזה

פרק ז – אזהרת הנביא, ומבחן ההורים

"חזקו עלי דבריכם" · ההורה שבוכה ליד הכותל

"הכותרת שהציגו בפניכם להרצאה הזו היא בלתי אפשרית," פותח הרב יחיאל יעקובזון. אי אפשר לדבר על גיל ההתבגרות בהרצאה אחת, ובוודאי לא לתת "חוקים חדשים" לגיל הזה — כי אותם עקרונות חינוכיים שצריך להקפיד עליהם בגיל חמש ועשר, צריך להקפיד עליהם ביתר זהירות ומקצועיות כשמגיעים לגיל ההתבגרות, גיל רגיש במיוחד.

מתוך כל הנושאים הרבים שקשורים לגיל הזה, בוחר הרב להתמקד באחד המרכזיים שבהם: ההתמודדות עם התאוה החומרית, הנהייה אחרי "עולם אחר". וכפי שיתברר לאורך הספר, הפתרון האמיתי אינו במלחמה נגד התאוה — אלא בבניית משהו חיובי במקומה: תפיסת הנאה רוחנית אמיתית, שתלווה את הילד גם כשהוא יוצא מתחת כנפי ההורים.

בפרק זה: מה השתנה בין דור ההורים לדור הילדים — ולמה האתגר של היום קשה יותר, לא בגלל אידיאולוגיה מתחרה, אלא בגלל שאין כלל אידיאולוגיה מנגד: רק "אכול ושתה כי מחר נמות".

הרב פותח בהצהרה שמכוונת את כל הספר: "אין נושאים חדשים בגיל ההתבגרות, מלבד מה שהילד יותר גדול". יחד עם זאת, ישנו הבדל דורי מהותי שאי אפשר להתעלם ממנו. "אנחנו הדור שלנו, וגם קצת אחרי זה, עדיין חיינו בדור שבו — כלשון הגמרא — 'לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא להתיר להם עריות'. כלומר, גם מי שרצה לחטוא היה צריך להמציא לעצמו איזו אידיאולוגיה שמצדיקה זאת. היום התופעה החדשה, לפחות בהיקף ובעוצמה שלה, היא ש'שתו בלב ותהנו' — בלי אפילו לומר 'כי מחר נמות'. אין אפילו מחשבה על מחר. יש רק הרגע".

מסקנת הרב: זה דורש מההורים היום טכניקות התמודדות ממוקדות ומקצועיות יותר משהיה צריך פעם, "כשההורים שלנו עשו את זה בחוש, באינטואיציה". בעיקר, זה דורש הימנעות מהטעויות הנפוצות ביותר — וזו הטעות הראשונה והחשובה מכולן, שאותה מציג הרב כבר בפתיחה:

ההצהרה המרכזית של הספר: "אחד הכישלונות הראשונים שאנחנו מוצאים אצל הורים שמנסים להתמודד עם הבעיה, הוא שבעצם אף פעם לא מחנכים באמת. החינוך לא צריך להיות מיועד נגד החומריות. חינוך כזה לא רק שאין לו כמעט סיכוי להצליח — בדרך כלל הוא מחריף את הבעיה ולא פותר אותה. החינוך צריך להיות בעד ולא נגד. בעד משהו אחר."

בפרק זה: היסוד שעליו בנוי כל הספר — ההבחנה בין "הנאה" ל"תפיסה של הנאה"; ועדות קיצונית מתקופת ברית המועצות, שבה אנשים הפסיקו לאכול ומתו, מרוב שכנעו את עצמם שאין הנאה בחיים.

אי אפשר לחיות בלי תפיסה של הנאה

הרב מציב יסוד עמוק: "אדם לא יכול לחיות בלי תפיסה של הנאה מהחיים. זה חוק בטבע הבריאה. וכאן נבדל בין צדיק לרשע, בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו — לא בשאלה אם יש תפיסת הנאה, אלא באיזו הנאה בוחרים". הדגש כאן הוא על המילה "תפיסה": לא צריך באמת ליהנות בכל רגע — אלא להחזיק בתפיסה, באמונה, שיש הנאה בדרך שבה בוחרים לחיות. "רוב בני אדם, רוב מוחלט של חייהם, לא נהנים בפועל — אבל יש להם תפיסה של הנאה, תקווה, השלייה, אפילו רמאות עצמית. אבל חייבת להיות תפיסה של הנאה מהחיים".

אלה שהפסיקו לאכול מרוב אידיאולוגיה

הניסוי שהרג אנשים

לחיזוק היסוד הזה, מביא הרב עדות היסטורית קשה: בברית המועצות שלאחר המהפכה, השתמשו באמצעים פסיכולוגיים אכזריים כדי לשכנע אנשים בעוצמה שאי אפשר להתגבר, שאין באמת הנאה מהחיים, ושהכול הבל. "אנשים האלה מתו. כולם הפסיקו לאכול. הכניסו אותם בכוח לבתי חולים, האכילו אותם באמצעות זונדה — והגוף לא עיכל את האוכל. כך ברא הקדוש ברוך הוא את האדם: בלי תפיסה של הנאה מהחיים, לא ניתן לחיות".

המסקנה מהמקרה הקיצוני הזה נוגעת ישירות לחינוך: אי אפשר, ולא כדאי, לנסות לשכנע ילד שאין טעם בחיים החומריים בלי להציע לו במקביל תפיסת הנאה חלופית, ממשית. "אדם יכול לרמות את עצמו, להכחיש את זה, לספר לעצמו סיפורים — ואז דווקא הוא יוצא פחות מוצלח, גם מבחינה רוחנית. אבל בלי תפיסה של הנאה מהחיים — לא ניתן לחיות".

כשתפיסת ההנאה משתבשת

בפרק זה: שני סיפורים אישיים ומטלטלים, על בחורי ישיבה שנקלעו ל"מסלול" של עשייה בלי הנאה אמיתית — האחד עם שקית גרעינים אינסופית, והשני עם ספר שקרא מתחת לשמיכה, כואב וסובל, ובכל זאת לא הצליח להפסיק.

הבחור וערמת קליפות הגרעינים

"רק לגמור את השקית"

בחור אחד מבעלי המידות, שסבל קשות מתאוות אכילה, ישב בשבת ליד שולחן עם ערמה ענקית של קליפות גרעינים. הרב, שהבחין בפניו המדוכזכות, שאל בעדינות: "השפתיים שלך יבשות — לא שורף לך המלח בפה?" — "כן, קצת. הגרעינים לא כל כך טעימים". "אתה לא מרגיש קצת חלחולים באזור החזה, כשאוכלים כמויות?" — "כן, אני מרגיש". "אז למה אתה לא מפסיק?" — "רק לגמור את השקית".

הרב ניסה לפרק את ההיגיון: "רוב הפוסקים מתירים להפסיק באמצע, אין כאן חשש. אז מה הבעיה שלך לגמור את השקית?" — "בשביל מה אתה אוכל גרעינים בכלל?" שאל אותו. "בשביל הכיף". "אבל אתה לא נהנה. זה רק כי מגיל רך נכנס לך שאוכלים גרעינים זה כיף — ועכשיו אתה בתוך התהליך, בלי לבדוק אם אתה נהנה או לא. רוב האנשים אוכלים רוב הזמן בלי ליהנות. הם מרמים את עצמם שזה הנאה".

קורא מתחת לשמיכה, ביום קיץ חם

אירוע דומה קרה במסגרת אחרת, פנימייה טיפולית שבה סייר הרב באמצע הלילה. בעברו במסדרון, שם לב לאור מרצד מתחת לדלת חדר. פתח בזהירות, וראה בחור מכוסה כולו בשמיכה, ביום קיץ חם, קורא ספר לאור פנס קטן. "מה אתה עושה?" שאל. "קורא ספר". "העיניים שלך נראות לי כואבות, כבותות — אתה לא מרגיש לא נוח בחום הזה?" — "כן, לא נעים. כואב לי קצת". "אז למה אתה לא הולך לישון?" — "אני חייב לדעת מה בסוף. אני לא יכול להירדם".

"אתה קורא בשביל ליהנות", הסביר לו הרב, "אבל אתה לא נהנה. יש לך בחילה, עיניים כואבות, חום. זה אותו סיפור כמו הגרעינים". שני המקרים חושפים תופעה זהה: אדם נכנס למסלול של עשייה מבלי לעצור ולשאול את השאלה הבסיסית — האם אני באמת נהנה עכשיו, או שאני רק ממשיך הרגל?

"רוב חייהם של בני אדם — רצים אחרי תפיסה של הנאה, לא אחרי הנאה. אילו אדם היה רק בוחן את עצמו, כמה הוא נהנה מהעולם הזה, נהנה ולא נהנה — היה עושה חשבון נפש אמיתי, וחלק גדול מהמלחמות שלו היה נגמר."

מדרגות ההנאה, מהרמב"ם ועד עבודת ה'

בפרק זה: משל הרמב"ם על הילד והסוכריה, שממנו לומדים כיצד להעביר בהדרגה את מוקד ההנאה מהחומר אל הרוח — לא בקפיצה אחת, אלא במדרגות.

הרב מביא כאן משל ידוע המובא בשם הרמב"ם: תינוק קטן, כל העולם מסודר עבורו סביב סוכרייה גדולה ואדומה — "אפילו את המשיח, הוא לא צריך; לא חסר לו שום דבר מלבד סוכרייה". כשהוא גדל קצת, סוכרייה כבר לא "מדברת אליו" — אבל מכונית צעצוע משוכללת, עם דלתות שנפתחות, כן. זו עדיין הנאה חומרית, אך מעט יותר עדינה — היא דורשת מחשבה, דמיון, תפיסה. כשהוא גדל עוד — בגדים יפים, שמביאים איתם תחושת כבוד ומעמד: עדיין חומרי, אך רוחני יותר משהיה קודם. וכך, שלב אחר שלב, עד שהוא מגיע לגיל שבו הוא צריך לעשות את הצעד האמיתי — מהחומרי לרוחני, בעבודת ה' עצמה.

אחת הטעויות המרות ביותר של החברה הטכנוקרטית, לדברי הרב, היא שהיא בודקת הכול לפי מושגים טכניים בלבד, ומחסירה את חלק ה"לב" בעבודת ה' — ולכן אנשים רבים כבר לא מבחינים בתופעות הפשוטות והיסודיות האלה של הדרגתיות בחינוך להנאה.

המשמעות החינוכית: אי אפשר לדלג ישר מ"עולם הסוכריות" של הילד הקטן אל "עולם עבודת ה'" של המבוגר, בלי לעבור בהדרגה במדרגות שביניהם. חינוך שמנסה לקפוץ ישר לדרישה הרוחנית הגבוהה ביותר, בלי לתת לילד לטעום קודם הנאות מדורגות בדרך — נכשל, כי הוא מתעלם מהאופן שבו הקדוש ברוך הוא ברא את האדם להתפתח.

הסילוף: "דתי" = לוותר על תענוג

בפרק זה: ביקורת חדה על תעשיית "סיפורי הצדיקים" שמציגה חיים של סבל בלבד — וזיכרון ילדות חם על גדולי ירושלים, שהמכנה המשותף ביניהם, מגלה הרב, לא היה הסבל אלא דווקא התענוג.

מפעל הסיפורים המזויף

הרב מותח ביקורת נוקבת, בהומור מריר, על ז'אנר שלם של "סיפורי צדיקים" שהופך את חיי הגדולים לרצף בלתי פוסק של ייסורים. "יש לי פתרון איך תכתוב סיפורי צדיקים — אתה אפילו לא צריך לעבוד קשה. תכין פעם אחת תוכנת מחשב, כמו מיזוג דואר: שמות, כתובות, תאריכים משתנים מספר לספר, אבל התבנית זהה. פרק ראשון — נין מצד אבא. פרק שני — נצר מצד אמא. פרק שלישי — כבר במעלליו הנער התנכר. אחרי זה מגיעות הצרות, אחת אחרי השנייה, כל פרק זה מכה, ובסוף — מת".

הבעיה, מסביר הרב, אינה רק ספרותית אלא חינוכית עמוקה: "השקר הגדול ביותר שאנחנו מלמדים את הילדים שלנו, הוא שלהיות דתי חרדי זה לוותר על תענוג. זה הסילוף הכי גדול שאפשר לספר. זה כמו לשלוח חייל לשדה הקרב לא רק בלי נשק — אלא עם נשק שיורה הפוך".

המכנה המשותף: תענוג

שלוש דרכים, מכנה משותף אחד

הרב משתף בזיכרון ילדות: שכונה בירושלים שבה גדל, ובה חיו זה לצד זה גדולים מעולמות שונים לגמרי — אדמו"ר, גאון בעל שיטת מוסר, ותלמיד חכם מעולם הישיבות הליטאי. "אני לא תכננתי הסיפור בגורלי להיות מרצה, ואני לא הצלחתי בשום דבר אחר, ואני צריך להכין סיפורים — חשבנו שבכל שכונה יש רבנים כאלה. אבל זה היה כיף. שלוש דרכים בעבודת ה': עולם החסידות, עולם המוסר, עולם הבריסק. אבל המכנה המשותף לכולם — היה תענוג".

הבתים היו פתוחים. ילדים נכנסו לשתות מים, לקחת ממתקים, לשבת בפניה בזמן שהרב לומד — "הוא היה קורן, מאושר. אנחנו לא הבנו את זה אז, לא ידענו שזה גדול עולם". רק בדיעבד מבין הרב שמה שראה שם, בבתי הגדולים, לא היה סבל אלא בדיוק ההפך — עוגג אמיתי בעבודת ה'.

החשבון האמיתי: אשריך בעולם הזה

בפרק זה: יסוד תורני מרכזי — חז"ל אינם משווים בין שכר בעולם הבא להפסד בעולם הזה (שני מושגים שאין ביניהם מכנה משותף), אלא בין הפסד בעולם הזה לשכר בעולם הזה. חשבון שכל אחד יכול, ואף חייב, לעשות כבר עכשיו.

הרב מציג קושיה יסודית של הרמח"ל: חז"ל דורשים על הפסוק "עֲלֶיֶךָ יִאֱמְרוּ הַמַּשְׁלִים בְּאוֹ חֶשְׁבוֹן"

(במדבר כא, כז)

— "בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה"

(בבא בתרא ע"ב)

. אך איך אפשר בכלל "לחשב" הפסד מצווה, שהוא בעולם הזה, כנגד שכרה, שהוא בעולם הבא? "זה כמו לשאול אם המלפפון יותר ירוק ממה שהעגבנייה עגולה — אין מכנה משותף".

התשובה שמציע הרב: כוונת חז"ל אינה לעולם הבא כלל, אלא לעולם הזה בלבד. "הפסד מצווה בעולם הזה — כנגד שכרה בעולם הזה". מי שקם בבוקר לתפילה למרות שקשה לו, ומצליח — מרגיש כל היום טוב יותר בשיקולים של העולם הזה בלבד, גם בלי לחשוב על השכר הרוחני. ומי שנכשל ולא קם — נושא איתו מועקה כל היום.

"אך טוב וחסד ירדפוני כל־ימי חיי."

תהלים כג, ו

ופסוק נוסף, מרכזי לא פחות: "אֲשֶׁרֶךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לִי לְעוֹלָם הַבָּא"

(מובא במשנה קידושין א, י)

. הרב מדגיש שאין כאן "או-או" — יש כאן קשר סיבתי חד-כיווני: מי ש"אשריך" בעולם הזה, בטוח ש"טוב לך" יגיע לעולם הבא. "אין אין נביא היום, אבל יש מבחן אחד: אם אשריך בעולם הזה — אז ברור שטוב לך לעולם הבא. אם לא אשריך בעולם הזה — יש ספק".

המילה "אשריך" עצמה, מסביר הרב, אינה בהכרח שמחה ריקודים — היא מלשון "אישור": תחושה פנימית של "אני בסדר", תחושת סיפוק במה שעושים. "אתה יש לך סיפוק במה שאתה עושה, ברוב עבודת ה' שלך? אתה מרגיש טוב עם זה? אז אתה עובד ה'. אם לא — יש עוד המון דברים לבדוק".

אזהרת הנביא, ומבחן ההורים

בפרק זה: נבואת מלאכי — "אמרתם שווא עבוד אלוקים" — כאזהרה לדורות; והמבחן המעשי להורים: מה קורה כשילד רואה אותם בוכים ומתלוננים מול הכותל על כמה קשים החיים הדתיים.

"חזקו עלי דבריכם"

הרב מביא את נבואת מלאכי, האחרונה שבנביאים, כאזהרה חריפה במיוחד לדורנו:

"חֲזְקוּ עַלִי דְבָרֵיכֶם אָמַר ה'; וְאַמְרָתֶם מֵה־נִּדְבָרֵנוּ עֲלֵיךְ. אָמַרְתֶּם שְׁוֹא עֲבַד אֱלֹהִים."

מלאכי ג, יג-יד

הקדוש ברוך הוא, אומר הנביא, מתלונן שדבריו של עם ישראל "כבדו" עליו — ועם ישראל, בתמימות, שואל "מה דיברנו נגדך?". התשובה: הם לא אמרו את הדברים בפירוש, "אף איש לא העז להעלות על שפתיו ביטויים כאלה" — אבל ההתנהגות שלהם אמרה זאת. "מילת המפתח: הלכנו קודרנית מפני ה' צבקות — למה? כי חשבו שלהיות דתי משמעו ללכת קודר, מדוכא, בפרצוף עצוב".

ההורה שבוכה ליד הכותל

"יש הורים שמחנכים ילדים בבכי, בתפילה. 'אתה יודע כמה קשה לי, כמה אני סובל?' — תגיד לי, אתה מקשיב מה שאתה עושה? למה השם ירצה שהילד ילך בעקבותיך, אם אתה בעצמך, בידיים, זורק אותו החוצה? אף חילוני ברחוב לא יכול לפתות את הבן שלך כמו שאתה עושה את זה בעצמך."

הרב מזהיר מפני תופעה שראה שוב ושוב: הורים שכואב להם באמת, ומשתפים את הילדים בכאב שלהם באופן שמלמד אותם, בטעות, שעבודת ה' שווה סבל. "המסקנה של הילד היא שהדרך הפתוחה ביותר — לברוח לכיוון השני". הפתרון אינו הסתרת קשיים — אלא הקפדה שהילד יראה, לצד הקשיים, גם את השמחה והסיפוק האמיתיים שמלווים חיי עבודת ה'.

הרב מסכם בניסיון של שלושים שנה בטיפול בבעיית הנשירה: "אין מישהו בארץ שמרכז כמונו את החומר, לעומק ולרוחב. וכמעט לא מצאנו שהבעיה שקשורה לחינוך נמצאת בבתים שיש בהם עברת שמחה בעבודת ה'. בבתים שאין את העבירה הזו — יש המון בעיות, נשירה או התפוצצויות נפשיות. אני לא אומר שרק זה קובע — יש לילדים בחירה משלהם. אבל צריך לזכור: לא כל מה שקורה לילדים זה בגלל ההורים, אבל גם לא הכול תלוי במקרה".

מקורות ומראי מקומות

1. במדבר כא, כז — "על כן יאמרו המושלים באו חשבון".
2. בבא בתרא עח ע"ב — "באו ונחשב חשבוננו של עולם".
3. תהלים כג, ו — "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי".
4. משנה קידושין א, י — "אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא".
5. מלאכי ג, יג-יד — "חזקו עלי דבריכם... אמרתם שווא עבוד אלוקים".
6. משל הרמב"ם על מדרגות ההנאה (על פי הקדמתו לפרק חלק, סנהדרין), מובא בשיעור.
7. סיפורים ודוגמאות אישיות מפי הרב יחיאל יעקובזון, מתוך סדרת השיעורים בנושא חינוך ילדים.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐